

СПОГАДИ БУВАЛОГО БУХГАЛТЕРА. ЖИТОМИРСЬКА НАУКОВА БУХГАЛТЕРСЬКА ШКОЛА

Описано історію розвитку Житомирської бухгалтерської наукової школи.

Наведено уроки, як стати успішним та щасливим бухгалтером

Безмежно щасливий той учений, який багато років трудиться поряд зі своїми учнями, залишає після себе своїх вдячних послідовників, які творчо розвивають і доповнюють наукові досягнення свого Учителя, продовжують його в тому ж напрямі. А ще, якщо його учні працюють над різними гранями однієї і тієї ж наукової проблеми в рамках не лише одного підрозділу, в якому працює Учитель (наприклад, кафедри), а декількох пов'язаних між собою підрозділів (наприклад, декількох кафедр в рамках одного факультету) або навіть декількох кафедр різних ВНЗ, то можна сміливо говорити про остаточно сформовану наукову школу. Такою, безсумнівно, є Житомирська наукова бухгалтерська школа, що існує вже близько 40-а років.

Наукові розробки цієї школи йдуть в ногу з часом, а нерідко й випереджають його. В основу досліджень Школи покладені тенденції розвитку не тільки вітчизняної, але й міжнародної науки. Як правило, в них береться до уваги розвиток світової економіки та досвід функціонування суб'єктів різних форм господарювання. Все це, разом узятє, безумовно, свідчить про те, що Житомирська наукова бухгалтерська школа, беззмінно очолювана талановитим вченим, умілим організатором науки, доктором економічних наук, професором, заслуженим діячем науки і техніки України Францом Францовичем Бутинцем, є міжнародно визнаною науковою Школою.

Вже багато років Франц Францевич Бутинець успішно співпрацює з нашими колегами з Росії, Білорусі, Польщі, Болгарії, Чехії, Молдови, Франції, США, Великої Британії та інших країн. Можу із впевненістю сказати, що жоден з них – фахівців в галузі контролю і ревізії з колишнього Радянського Союзу – у шістидесяті-вісьмидесяті роки минулого століття не прочитав і не використав у своїй роботі в оригіналах стільки науково-виробничої літератури польською і болгарською мовами, скільки Ф. Бутинець. Мені доводилося зустрічатися із фахівцями з контролю та ревізії з Болгарії, що приїжджали до Москви. І першим заданим мені питанням було: чи знайомий я з паном Ф. Бутинцем? Після відповіді, що я його не лише знаю, але й що ми разом підготували навчальну

програму, написали підручник з контролю і ревізії, вони й мене починали називати своїм другом і просили передати другу Францу найкращі побажання здоров'я і творчих успіхів.

У професора Ф.Ф. Бутинця багато талановитих учнів. З деякими з них (Ю.С. Цал-Цалко, Л.П. Кулаковською та ін.) я особисто знайомий. Їх таланти виявляються не тільки в тому, що вони успішно займаються викладацькою діяльністю, активно виступають у пресі, пишуть наукові праці і підручники. Не менш важливим є й те, що їх дослідження знаходять практичне застосування в розвитку економіки Житомирської області та України в цілому.

У становлення й розвиток цієї наукової Школи істотний методологічний та організаційний внесок зробив відомий в країнах Співтовариства теоретик в області теорії бухгалтерського обліку, доктор економічних наук, професор Григорій Герасимович Кірейцев. Це вчений, який активно захищає справжню облікову Науку (підкреслюю, що саме Науку з великої лутери) від недоречних спроб сліпого і модного нині наслідування Заходу на шкоду вітчизняним завоюванням і досягненням. Могутньому науковому тандему Бутинець - Кірейцев мені хотілося б тільки побажати подальшої багаторічної співпраці і творчих успіхів.

Себе я також міг би зарахувати до Житомирської наукової бухгалтерської школи. Хоча я не вчився в Житомирі, не працював на одній кафедрі з керівником Школи професором Ф. Бутинцем, та більше ніж 25 років наші особисті і колективні творчі (наукові, методичні, методологічні, видавницькі) плани узгоджувалися з ним і потім коригувалися. Я маю багато спільного з вченим у визначенні понятійного апарату контролю. А це виключно важливо, оскільки значною мірою зумовлює об'єктивність трактування сутності контролю в сучасних умовах і правильне визначення шляху його розвитку у перспективі.

Для прикладу наведу найменування основної наукової дисципліни у навчальних планах з підготовки бухгалтерів і аудиторів – “Контроль і ревізія”. Можна навести довгий перелік підручників і навчальних посібників з цієї дисципліни, виданих за останні роки (наприклад, О.С. Макоєва, Н.Д. Бровкиної, авторського колективу під керівництвом проф. М.Ф. Овсійчука та ін.). Молоді люди – теперішні студенти вузів і технікумів, що навчаються за фахом “Бухгалтерський облік і аудит”, а також багато молодих викладачів навряд чи підозрюють, що назва цього одного з основоположних предметів з'явилася порівняно недавно і прийшла на зміну колишній – “Ревізія і контроль”. Несуттєва, на перший погляд, зміна порядку слів у словосполученні, має

глибокий сенс. На перший план у новій назві висувається необхідність концентрувати увагу студентів на ключовому понятті – “контроль”. Ревізія розглядається лише як один з головних методів (форм) контролю.

Цю позицію пристрасно відстоював, починаючи з 1972 року молодий тоді учений – завідувач кафедрою бухгалтерського обліку Житомирського сільськогосподарського інституту, член науково-методичної ради з економіки Головного управління вищої і середньої сільськогосподарської освіти МСХ СРСР, Ф.Ф. Бутинець. Як головний фахівець згаданого Главку, що очолював в семидесяти роки економічну підготовку студентів сільськогосподарських ВНЗ у колишньому Радянському Союзі, а також як гарячий прихильник цієї ідеї, мені вдалося тоді підтримати і практично реалізувати пропозицію вченого.

Доречно згадати і про великий авторитет Франца Францовича як у керівництві Главку, так і серед своїх колег. Не випадково, що саме йому було доручено в червні 1974 року провести в м. Житомирі Всесоюзний семінар завідувачів кафедрами бухгалтерського обліку і спільно з проф. В.К. Радостовцем очолити на цьому семінарі секцію викладачів курсу “Контроль і ревізія”. З цим дорученням, як і з багатьма іншими, він блискуче впорався.

Доречно згадати також і про те, що з Ф.Ф. Бутинцем підтримували тісні наукові і творчі зв'язки усі видатні вчені економісти-аграрії колишнього СРСР: доктор економічних наук, професор, заступник Начальника Центрального Статистичного бюро СРСР Н.Г. Белов, провідний вчений в області бухгалтерського обліку в сільському господарстві професор М.З. Пізенгольц з Воронежу, професор А.С. Булат з Краснодару, професор Г.І. Грінман з Білорусі, професори Ю.А. Бабаєв і М.Л. Лішанський з Дагестану, великий теоретик в області теорії бухгалтерського обліку А.А. Данілан з Латвії, В.С. Мікутіс (Литва) та багато інших.

На завершення, хотів би відзначити, що чітким і цілеспрямованим напрямом Житомирської наукової бухгалтерської Школи є інтеграція в міжнародне наукове співтовариство. Мається на увазі засновану на вітчизняних і міжнародних облікових стандартах підготовку студентів та науковців облікового профілю, здатних в умовах ринкової економіки успішно працювати в транснаціональних компаніях. Виключно важливо й те, що наукова Школа здійснює видання літератури не тільки для студентів і наукових співробітників, але також і для широкого кола науковців та практиків країни корисні і цікаві статті з організації обліку і контролю у різних країнах світу (Польщі, Болгарії,

Литві, Молдові, Білорусі та ін.). Оскільки нині волею долі я проживаю в в Ізраїлі, визнаю за честь підготувати для публікації у Міжнародному науковому збірнику статтю про організацію обліку і аудиту в цій країні із залученням до цієї роботи провідного аудитора Ізраїлю.

УРОКИ ПРОФЕСІЇ

Свої роздуми, які я адресую як молодим спеціалістам-бухгалтерам, що тільки розпочинають свій шлях у цю чудову і романтичну професію, так і студентам, що тільки готуються до цієї роботи, хочу розпочати з головного: я визнав правильність вибраної мною професії бухгалтера. Мені вдалося досягнути, здається, всього, про що можна було мріяти: став доктором економічних наук, професором, членом Консультаційної Ради Комісії з аудиторської діяльності при Президенті РФ, викладав бухгалтерський облік, контроль і ревізію у відомій Московській сільськогосподарській академії, організував у Москві аудиторсько-консультаційну фірму.

Моє становлення як бухгалтера було не тільки успішним, але й щасливим. Саме тому мені хочеться поділитись з читачами своїми роздумами про засвоєні уроки. Безумовно, моя розповідь носить глибоко особистий характер, адже уроки у кожного свої. Менш за все мені хотілося, щоб хтось побачив у моїй розповіді навіть найменші менторські нотки.

Перший і головний мій життєвий урок: професія бухгалтера – одна з найкращих, найбільш престижних та потрібних професій, яка приносить щастя та удачу людям, які її обрали.

У цій професії є все: громадська повага та романтика трудових буднів, досить висока оплата праці та необхідність у ній суспільства. Жоден керівник не може прийняти кардинальне господарське рішення без попередньої консультації з бухгалтером, оскільки тільки він володіє всією необхідною для оптимального керівництва підприємством інформацією: плановою, нормативною та звітною.

Мені було приємно, що досвідчений директор радгоспу, який працював раніше начальником райсільгоспуправління, Василь Михайлович Криницький, перш, ніж прийняти рішення про будівництво, відкриття нового підсобного цеху, застосування на конкретній виробничій ділянці найбільш раціональної форми оплати праці та в багатьох інших випадках радився зі мною, головним бухгалтером – молодим спеціалістом. Така увага зі сторони керівника змушувала мене постійно бути “у формі”: на багато питань потрібно було заздалегідь підготувати кваліфіковану відповідь, попередньо найретельніше проглянути усю необхідну науково-виробничу та інструктивну літературу. Тільки бухгалтер

відчуває внутрішню симфонію чисел, які знаходяться в даних аналітичного обліку, звітній та планово-нормативній документації. Хіба це не можна назвати романтикою професії?

Багато років вважалось, що для роботи на посаді бухгалтера достатньо пройти бухгалтерські курси або, у крайньому випадку, закінчити технікум. Такої точки зору дотримувався колишній міністр вищої і середньої спеціальної освіти СРСР, що стало важким гальмом на шляху широкого розвитку підготовки бухгалтерів вищої кваліфікації.

Коли хтось у моїй присутності стверджує, що припустився помилки, обравши професію бухгалтера, я йому не тільки охоче вірю, але й щиро його жалію. Тактично, аби ненароком не образити, пропоную йому як можна швидше зайнятись будь-якою іншою, більш цікавою для нього працею, тому що посада бухгалтера стала для нього нічим не виправданою жертвою. Мені дуже цікаво спостерігати як працюють сучасні молоді бухгалтери. Їх приємний зовнішній вигляд, широка ерудиція, високий інтелектуальний рівень, вільне володіння іноземними мовами та комп'ютером, повага, якою вони заслужено користуються у своїх колективах, – все це свідчить про те, що вони знайшли своє місце в житті і впевнені у своєму майбутньому.

Другий свій урок я хочу висловити наступним чином: тільки той може стати справжнім бухгалтером, хто полюбив цю професію, живе бухгалтерськими проблемами, систематично поповнює свої знання.

Почав я свій професійний шлях майже півстоліття тому назад з незначної посади обліковця нового відділку цукрорадгоспу, що на Вінниччині. Моїм вчителем на виробництві був досвідчений бухгалтер Михайло Васильович Кутішевський, якого направили на відділення з центральної контори. Робота у нього, його поради та рекомендації щодо налагодження первинного, перш за все, складського обліку, були для мене дуже важливими. За допомогою Михайла Васильовича я намагався навчитись все робити сам: нараховувати заробітну плату, проводити інвентаризації (особливо, худоби), допомогати комірникам складати звіти про рух товарно-матеріальних цінностей, а завідувачам фермами – про рух тварин. Все, що я навчився робити своїми руками, я використав, працюючи головним бухгалтером радгоспу при організації первинного та складського обліку. Більше того, це мені дуже допомогло у викладацькій роботі, особливо зі слухачами факультету підвищення кваліфікації спеціалістів.

Звідси **третій засвоєний мною урок** – простий та раціональний: щоб бути хорошим бухгалтером, користуватись повагою в колективі, потрібно добре знати всю роботу з первинними документами, вміти все робити самому.

Коли я пишу гарні слова про нашу чудову професію, боюсь, що одні читачі можуть подумати, що це пропаганда і неправда; другі – що праця бухгалтера повністю “рожевого кольору”, що весь бухгалтерський шлях посипаний квітами. Насправді, праця бухгалтера – нелегка. Чимало зустрічається складних проблем. Не завжди керівник, навіть той, з яким складаються хороші, навіть дружні відносини, повністю розуміє бухгалтера. Часто між ним і бухгалтером виникають непорозуміння і, внаслідок цього, конфліктні ситуації. В таких випадках бухгалтеру важливо не зламатись, не піти проти своєї совісті.

Мені також доводилось бувати у таких ситуаціях. Були й досить смішні випадки. Так, через місяць-два після того, як я став головним бухгалтером радгоспу, в районній газеті вийшла стаття “Витівки бухгалтера”. Ще через два місяці у цій же газеті знову згадувалось про мене. В обох випадках мова йшла про те, що бухгалтер не дає грошей на придбання меблів, в яких необхідності не було, та заборонив давати автотранспорт організаціям без оплати. В обох випадках спеціалісти “притирались” до молодого спеціаліста, перевіряли його здатність протистояти нажиму. Коли побачили, що бухгалтер має свою особисту точку зору і може її захистити, повага до нього значно зросла.

Звідси **четвертий вивчений мною урок**: якщо ти впевнений у своїй правоті, потрібно не боятись висловлювати свою професійну точку зору і впевнено її захищати.

Отримавши диплом бухгалтера з відзнакою, переді мною стояв вибір: наука чи виробництво. Я вибрав останнє, і через багато років переконався у правильності мого вибору. Я прийшов на роботу в новий насінницький радгосп, створений на базі двох колгоспів та машино-тракторної станції (МТС) на Львівщині. Найбільш складною проблемою, з якою я зіштовхнувся, була та, що радгосп існував вже понад два місяці, а зарплату не платили жодного разу. Ніде було взяти грошей, щоб розрахуватись з людьми. Потрібен був кредит, але ліміт короткотермінового кредитування нам не виділили – очевидно, забули.

Мене запросили на засідання робочого комітету, як кажуть, “на килим”. Вимога робочого комітету була досить твердою: 10 днів на вирішення питання пошуку грошей і розрахунку з працівниками. В іншому випадку, попередили, що справу передадуть до народного суду. Довелось терміново виїхати до Києва в Міністерство сільського господарства, де мені допомогли одержати ліміт короткотермінового кредитування. Далі було просто: радгосп отримав в банку гроші і видав їх людям.

Цей випадок вплинув на мій **п'ятий урок** – урок на все моє життя: завжди, в будь-яких обставинах бухгалтер разом з керівником мусить забезпечити своєчасну виплату всім працівникам їх заробітної плати.

Жоден вищий навчальний заклад, навіть такий прогресивний, як Житомирський Державний технологічний університет з виключно кваліфікованими кадрами викладачів, не може навчити молодих спеціалістів всім тонкощам складної бухгалтерської праці, що обумовлено індивідуальними особливостями кожного конкретного підприємства. І тут на допомогу приходять практичні працівники. Мені пощастило працювати в “Комарнівському” з чудовим спеціалістом, моїм заступником Степаном Йосиповичом Орициним. Я багато чому навчився у нього. Будучи виключно дисциплінованою та організованою людиною, він зумів забезпечити подання місячної звітності керівниками відділків, бригад, ферм і підсобних цехів згідно графіку документообороту. З ентузіазмом Степан Йосипович сприйняв мої розробки в організації обліку при внутрішньогосподарському розрахунку.

Мій **шостий урок** можна сформулювати як звернення до молодих бухгалтерів: “Бережіть кадри, скористайтесь їхнім досвідом, вивчайте попередній облік на данному підприємстві”.

Проходять роки, але пам'ять міцно тримає життєві події. Всі вони пов'язані з конкретними людьми. Людина щаслива, якщо на її шляху зустрічались розумні та доброзичливі колеги і вчителі. Крім згаданих мною раніше, я міг би додати Івана Феоктистовича Рашковського, колишнього головного бухгалтера Львівського сільськогосподарського інституту, дякуючи якому я навчився швидко і безпомилково складати звітність радгоспу.

Особливе місце в моєму житті зіграли мої колеги-вчені: професори М.Г. Белов, О.Я. Важов, І.Г. Ушачов, Г.І. Будилкін, М.З. Пізенгольц, Г.Г. Кірейцев, Г.І. Грінман, Й.С. Завадський та інші.

Але, перш за все, хочу назвати свого друга і колегу, з яким моя наукова діяльність пов'язана більше 35 років, – засновника Житомирської наукової бухгалтерської школи, професора Франца Францовича Бутинця, активного вченого і педагога. З переважної більшості питань теорії і практики контролю ми з ним одностайні. Багато років тому ми стали співавторами навчального посібника з контролю і ревізії. Обговорюючи перспективи розвитку науки про контроль та розмежування наших з ним наукових інтересів, Ф.Ф. Бутинець запропонував мені більш глибоко вивчати

проблеми внутрішнього контролю. Цю пропозицію я сприйняв з подякою. В результаті мені вдалось захистити докторську дисертацію з проблем економічного контролю як науки та функції управління.

Свій сьомий урок я сформулюю як звернення до своїх молодих колег-бухгалтерів та науковців: “Бережіть пам’ять про своїх учителів, поважайте роботу своїх колег, радійте їх успіхам!”.

Хочеться сказати також про невивчені уроки. Одним з них є наукове обґрунтування такої риси бухгалтерського обліку, як його справедливість. В науковій літературі про це вперше було сказано декілька років тому назад Житомирською науковою бухгалтерською школою. В основному, мова йшла про те, що облік повинен захищати інтереси людини праці. І це абсолютно правильно.

На мій погляд, бухгалтерський облік мусить бути справедливим і з точки зору суспільства. На практиці це не завжди так. Наприклад, при оприбуткуванні продукції від врожаю на облік береться вся продукція, незалежно від того, яка її частина кондиційна, а яка ні. У державному масштабі такий порядок призводить до дезінформації суспільства про наявність продовольчих ресурсів і можливість задовольнити суспільні потреби за рахунок власного врожаю. Чи не було б чесно, якби враховувалась як повноцінна тільки її кондиційна частина, яка вже прийнята споживачем або зберігається на складі? Некондиційну, але придатну для використання на корм худобі частину продукції, доцільно було б враховувати окремо. До речі, в Ізраїлі з найпередовішим у світі сільським господарством саме так і роблять при оприбуткуванні врожаю фруктів та овочів.

Наведений приклад показує, що **восьмий урок ще чекає свого часу**. Він заслуговує на те, щоб його вивчали не тільки практики, але і теоретики, щоб при розробці інструктивних вказівок з організації бухгалтерського обліку “червоною стрічкою” проходила ідея справедливості. Свою частину для цієї благородної справи має надію внести й автор цієї розповіді.